

та да поиска съдебна реабилитация на генерал Томов, а само отмяна на смъртното му наказание.

С решение № 3 от 28 май 1984 г. Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд отменя смъртната присъда на генерал Томов и я заменя с доживотен затвор. ОСНК приема в обстояните си мотиви на 15 страници, че „изводите на Софийския военен съд, особено по обвинението срещу ген. Томов, противоречат на събраните по делото доказателства“⁴⁷⁰. Той е оправдан по трите обвинения за предателство и саботаж и по 13 пункта от обвинението през 1948 г. за злоупотреби с власт и служебно положение. ОСНК отменя присъдите по обвинения за вредителство, за превишаване на власт във военно време, като го признава за невинен и го оправдава по тях.

По ирония полуреабилитацията на генерал Димитър Томов се случва половин година преди началото на края на тоталитарната комунистическа система, която, както се е научила от СССР, е безмилостна и неоправдано жестока дори към онези, които са ѝ помогнали да дойде на власт.

11.2. Изфабрикуваният процес от ДС срещу инженерите от „Завод – 11“ в Сопот

През 1952 г. комунистическият режим организира втори съдебен процес срещу инженери от военната промишленост, като този път разследването е дело на Държавна сигурност. По него са осъдени общо седем оръжейни специалисти от тогавашната Държавна военна фабрика⁴⁷¹ в Сопот⁴⁷², двама от които на смърт – последният началник на фабриката (1944–1948) полковник Крум Тодоров и главният инженер подполковник Ганчо Гигов. Единадесет години по-късно се оказва, че следствието на Държавна сигурност е манипулирало доказателствата по делото, укрило е от съда една част от тях и на практика е извършило престъпление про-

псевдоним „ЮРИСТА“ от 1973 г. при проверката на Комисията по досиетата на прокурорите, заемали ръководни длъжности след 10 ноември 1989 г., извършена през 2009 г.

⁴⁷⁰ АКРДОПБГДСРСБНА, ф. II съд., а.е. 1701, т. 23, л. 32, решение № 3 от 28 май 1989 г. на ОСНК на Върховния съд с председател Иван Палазов, зам.-председател ген. Милан Ангелов, председатели на отделения Милчо Теодосиев, Бочо Петров, Ташо Ташев.

⁴⁷¹ Държавната военна фабрика – Сопот е основана през 1936 г. като клон на Държавната военна фабрика в Казанлък. Официално е открита през 1940 г. и в нея се специализира производство на различни боеприпаси. През 1948 г. е известна като „Завод – 23“, през 1950 г. става „Завод – 11“, а впоследствие „Вазовски машиностроителни заводи“ (ВМЗ).

⁴⁷² По документите в делото гр. Сопот е споменаван като Вазовград, тъй като през 1950 г. е преименуван така – име, което носи до 1965 г.

тив правосъдието, използвайки го за издаването на осъдителни присъди, включително смъртни.

„Разследването“ започва през 1951 г., когато оръжейниците са арестувани и обвинени като група, извършвала вредителство срещу народната власт⁴⁷³. „Враговете на народната власт след 9 септември 1944 г. сериозно насочиха своите усилия за създаване на контрареволуционно подполие в народната армия. Един след друг народната власт разгромяваше техните опити да създадат вражески групировки във войската“⁴⁷⁴, се посочва в обвинителния акт по делото.

Държавна сигурност твърди, че началникът на Държавната военна фабрика Крум Тодоров е посрещнал враждебно промяната на 9 септември 1944 г. и идването на власт на ОФ, както и политическите помощник-командири и профкомитета, които е коментирал в различни свои изказвания. Според ДС той системно подработвал за вражеска дейност своите подчинени Ганчо Димитров Гигов, Стефан Иванов Ватев, Иван Петков, Иван Райчинов Бояджиев, Бончо Василев Патев и Иван Христов Чабуклийски и ги включил в редица вредителски задачи още през 1946 г.

Държавна сигурност обвинява Крум Тодоров, че тогава е организиран вредителска група в „Завод – 11“, в която привлякъл посочените лица. Тя имала за цел да се бори против народната власт на ОФ, като спъва производството и пречи на нейните мероприятия за увеличаване на производството, а също и като нанася големи щети чрез допускане на голям процент брак и умишлено забавяне на работата. След ареста на Тодоров през 1948 г. той оставил за ръководител на групата инженер Гигов, който се свързал с инж. Иван Стефанов Попов, служител в отдел „Военни фабрики“ на Министерството на народната отбрана, за да получава указания за вредителство. През август 1949 г. и Гигов напуснал завода и оставил като ръководител на вредителската група техническия директор полковник Стефан Ватев.

Групата за вредителство е обвинена за дефекти в производството на 10 000 мини през март 1947 г., поради които те не могли да влязат в употреба и донесли щети за 2,3 млн. лв. На групата е приписан голям брак при производството на снаряди, както и на вентили за тежкотонажни автомобилни гуми, като щетите са изчислени на 2,4 млн. лв. Стефан Ватев е обвинен за това, че през 1946 г. му е възложена задача да проучи лята руска мина и

⁴⁷³ По това време последният началник на Държавната военна фабрика – Сопот Крум Тодоров се намира в затвора, тъй като след уволнението му през 1948 г. е осъден по друго дело на 15 години затвор.

⁴⁷⁴ АКРДОПБГДСРБНА, ф. II съд., а.е. 4544, т. 46, л. 1, обвинителен акт по следствено дело 115/1951 г. и паркетно дело 7/1952 г.

възможностите за произвеждането ѝ в завода. Той започнал проучването на редица нови съветски боеприпаси, но ДС го обвинява във вредителство за това, че проучването и усвояването на фабрикацията на новите съветски боеприпаси е било забавено с няколко години. Главният инженер подполковник Ганчо Гигов е обвинен и в шпионаж, тъй като ДС твърди, че той е вербуван в полза на английското разузнаване през 1939 г.

Групата за вредителство е представена пред съда през 1952 г. като „организация в армията, имаща за цел да подрони, отслаби и събори народно-демократичната власт в НРБ“⁴⁷⁵. Подсъдимите по делото са представени по следния начин:

– полковник Крум Тодоров – 55-годишен, роден на 21 март 1897 г. в Пловдив, живущ във Вазовград (Сопот), артилерийски инженер с висше образование, специализирал в Италия, безпартиен до 9 септември 1944 г., член на Военния съюз. Произхожда от дребно буржоазно семейство, женен;

– подполковник Ганчо Гигов – 53-годишен, роден на 5 септември 1899 г. в с. Долна Драгойна, Дряновско, машинен инженер с висше образование, женен, от средно земеделско семейство, безпартиен, технически директор в завода. Сътрудник на специална разузнавателна служба в завода за следене на прогресивните работници в периода 1941–1944 г. От 1945 до 1950 г. е извършвал шпионаж;

– подполковник Стефан Ватев – 43-годишен, роден на 23 февруари 1909 г. в София, жител на Вазовград, артилерийски и машинен инженер, син на дворецов интендант, неосъждан. Началник на муниционния отдел в завода в периода 1946–1950 г. и временен началник на „Завод – 11“ в периода март–юни 1948 г., главен инженер от август 1949 г. до края на 1950 г.;

– подполковник Иван Петков – 50-годишен, роден на 24 април 1902 г. в с. Ленково, Никополско, живущ във Вазовград, инженер-химик, женен. Произхожда от богато селско семейство, бивш член на БКП, изключен за вражески изказвания. Началник на общозаводската контрола в „Завод – 11“ от 1946 г. до края на 1950 г.;

– майор Иван Бояджиев – 51-годишен, роден на 4 юни 1901 г. в Копревщица, женен, произхожда от дребно занаятчийско семейство. Машинен техник със средно образование, безпартиен. Член на специална разузнавателна служба в „Завод – 11“ за следене на проявите на прогресивните работници в периода 1941–1944 г. Началник на запалочната работилница в „Завод – 11“ в периода 1946–1950 г.;

⁴⁷⁵ Пак там, л. 15–16.

– капитан Бончо Патев – 43-годишен, роден на 27 август 1909 г. в Карлово, произхожда от дребно занаятчийско семейство, безпартиен – началник на муниципалната качествена контрола 1946–1950 г., член на организация за саботаж и вредителство;

– подпоручик Христо Чабуклийски⁴⁷⁶ – 33-годишен, роден на 23 март 1919 г. във Враца, жител на Вазовград, женен, произхожда от бедно семейство, техник – мебелист, неосъждан, изключен от БКП, преди 9 септември е легионер. Началник на дърводелската фабрика в „Завод – 11“ в периода 1946–1950 г.

Военната прокуратура предявява иск към всички за 84 млн. лв. По време на процеса са разпитани общо 48 свидетели.

На 9 юли 1952 г. съдебен състав на военна колегия на Върховния съд с председател полковник Георги Мешков и членове полковник Андон Шопов и подполковник Никола Таков, в присъствието на прокурор Пею Господинов, дава ход на делото. Процесът продължава до 26 юли 1952 г., когато са произнесени присъдите. Съдът признава за виновни всички подсъдими. Първите трима, Крум Тодоров, Ганчо Гигов и Стефан Ватев, са обявени за ръководители на група за саботаж и вредителство, а останалите четирима като членове на групата. Те са обвинени, че за времето от 1946 до 1950 г. са извършили действия, с които са станали причина за забавяне на производството на боеприпаси, необходими за отбраната и за увеличение на брака, което е довело до „грамадни загуби“. Съдът признава за виновни и осъжда:

– полковник Крум Тодоров – на смърт чрез разстрел, лишаване от права завинаги и конфискация на цялото имущество;

– подполковник Ганчо Гигов – на смърт чрез разстрел, лишаване от права завинаги и конфискация на цялото имущество. Той е признат и по обвинението в шпионаж, по което също получава смъртна присъда;

– подполковник Стефан Ватев – на 20 г. затвор, лишаване от права за 22 години и конфискация на цялото имущество. Той е оправдан по обвинение в шпионаж;

⁴⁷⁶ Фамилията Чабуклийски дава още една жертва по време на комунистическия режим. През 1961 г. в лагера „Слънчев бряг“ край Ловеч е въдворен музикантът Димитър Христов Чабуклийски, роден през 1928 г. във Враца. Флейтистът от Симфоничния оркестър във Враца е въдворен в лагера за разказване на вицове и подмятане на шеги по адрес на партийните ръководители в родния му град. В лагера край Ловеч намира смъртта си на 4 ноември 1961 г. В смъртния акт като причини за смъртта му са посочени счупвания на различни части на тялото. Случаят е представен като трудова злополука. Димитър Чабуклийски оставя съпруга и едно дете. Виж повече в: Христов, Христо. Секретното дело за лагерите. Второ издание, Сиела, 2012, с. 79–81.

– майор Иван Бояджиев – на 15 г. затвор, лишаване от права за 18 години и конфискация на имуществото;

– подпоручик Иван Чабуклийски – на 8 г. затвор, лишаване от права за 10 години и конфискация на една втора от имуществото;

– подполковник Иван Петков – на 5 г. затвор, лишаване от права за 7 години, конфискация на половината от имуществото му;

– капитан Бончо Патев – на 3 г. затвор, лишаване от права за 5 години и конфискация на една трета от имуществото⁴⁷⁷.

Смъртните присъди на Тодоров и Гигов са изпълнени на 15 септември 1952 г. в 23 часа в Централния софийски затвор⁴⁷⁸. От протокола за изпълнението на присъдите става ясно, че на тях присъства заместник-началникът на затвора Иван Горинов⁴⁷⁹, като след това трупите са погребани в гробищата, без да се уточнява кои точно.

Единадесет години по-късно присъдите срещу оръжейниците от „Завод – 11“ изненадващо са отменени, а подсъдимите са оправдани по всички обвинения. Това става благодарение на направеното от тогавашния председател на Върховния съд Ангел Велев⁴⁸⁰ предложение за преглед по реда на надзора на присъдата от 1952 г., който я атакува с мотива, че тя е поставена при непълнота на доказателствата и е необоснована⁴⁸¹.

Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд приема, че „атакуваната присъда е постановена при нарушение на съществени правила на съдопроизводството, при непълнота на доказателствата и е необоснована“⁴⁸².

⁴⁷⁷ АКРДОПБГДСРБНА, ф. II съд., а.е. 4544, т. 46, л. 88, присъда № 760 на състав на военната колегия на Върховния съд от 26 юли 1952 г.

⁴⁷⁸ Пак там, л. 176, протокол за изпълнение на присъда № 760/1952 г.

⁴⁷⁹ През 70-те години на XX век Иван Горинов се издига до зам.-началник на Първо главно управление на ДС с чин генерал. Неговата съпруга Ангелина Горинова е дългогодишна лична секретарка на Тодор Живков.

⁴⁸⁰ Ангел Велев е председател на Върховния съд в периода 1962–1981 г.

⁴⁸¹ В предоставените от Комисията по досиетата томове по архивното дело разследващият журналист Христо Христов не открива документи за фактите около това, как се стига до решението на председателя на Върховния съд да поиска преглед на делото и отмяна на присъдите, издадени по него. В мотивите към решението на Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд от 1963 г. обаче се сочи, че до близките на подп. Гигов достигат негови собствени ръчни бележки, от които става ясно, че показанията му са изтръгнати в резултат на насилие. Може да се предполага, че близките на Гигов в един момент са подали жалба до съда.

⁴⁸² АКРДОПБГДСРБНА, ф. II съд., а.е. 4544, т. 46, л. 249, решение № 23 от 1 март 1963 г. на Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд, представен от зам.-председател М. Маринов и председатели на отделения: Н. Манчев, Н. Ралев, Ив. Стоянов, доложено от съдия Д. Пенчев и в присъствието на прокурор полк. Карагъзов.

Върховният съд през 1963 г. установява манипулацията, извършена от следствието на Държавна сигурност⁴⁸³ през 1951–1952 г. В мотивите на съда е посочено, че подсъдимите са били задържани през май 1951 г., а към следственото дело са приложени протоколи от разпити след повече от една година от задържането им. Липсват протоколите за разпит на подсъдимите след задържането им и тези, направени в продължение на повече от една година. Съдът изнема от архивите на Държавна сигурност и представя към делото от 1963 г. протоколите от разпит на подсъдимите, както и саморъчно подписани от тях протоколи за очни ставки от юли 1951 г. От тях се разбира, че подсъдимите Гигов, Ватев, Райчинов и Патев са отричали участието си и ръководството на вредителска саботажна група, а Гигов отрича и участие в шпионаж в полза на чуждо разузнаване⁴⁸⁴. Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд приема в мотивите си, че:

„Съдът (от 1952 г.) по същество е изградил убеждението си за виновността на подсъдимите главно върху самопризнанията на някои от тях, направени на предварителното производство и пред съда. Самопризнанията не са достатъчни да се приеме, че престъпленията, посочени в обвинителния акт, са извършени. Тодоров и Петков не са направили самопризнания, нито на следствието, нито пред съда, а Райчинов (Иван Райчинов Бояджиев) е отрекъл самопризнанията пред следствието, като е заявил пред съда, че е бил заплашван.

В заседанието на Общото събрание на наказателните колегии бяха представени оригинали – саморъчни бележки от осъдения на смърт Ганчо Гигов върху изрезки от в. „Работническо дело“, намерени след изпълнението на присъдата в палтото му, върнато на близките. Тези бележки на Гигов, съпоставени с показанията му, депозирани непосредствено след задържането му през месец май 1951 г., които сега се прилагат по делото, разкриват, че при воденето на следствието органите на Държавна сигурност са упражнили непозволенни методи на разследване и изтръгване на показания.“⁴⁸⁵

Съдът през 1963 г. приема, че през втората половина на 40-те години в „Завод – 11“ са се получили някои неблагоприятния, изразяващи се в неизпълнение на плана, забавяне в проучването на някои видове производ-

⁴⁸³ Началник на следствения отдел на ДС тогава е К. Ангелов. Следовател по делото срещу оръжейниците през 1951–1952 г. е Радослав Тодоров Миларов.

⁴⁸⁴ АКРДОПБГДСРБНА, ф. II съд., а.е. 4544, т. 46, л. 250, решение № 23 от 1 март 1963 г. на Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд.

⁴⁸⁵ Пак там, л. 249–250.

ства, увеличаване на брака, но не приема извода на съда от 1952 г., че тези неблагоприятия са в резултат на създадена от подсъдимите вредителска група.

В решението си Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд посочва:

„Тези изводи на съда, с оглед на посочените непълноти в следствения материал по делото, с разкритите сега непозволенни начини за изтръгване на самопризнания при следствието, с оглед на съществуващите противоречия – изводите са необосновани, защото са изградени върху признания, които не отразяват истината... А щом това е така, трябва да се приеме, че постановената присъда срещу всички подсъдими е необоснована и постановена при нарушение на закона, поради което няма силата и значението на законно издаден съдебен акт и следва да бъде обезсилена, а делото прекратено.“⁴⁸⁶

Присъда № 760 от 26 юли 1952 г. е изцяло обезсилена, но това справедливо решение не може да върне живота на убитите инженери Крум Тодоров и Ганчо Гигов, нито да компенсира ужаса и мъките, преживени от останалите подсъдими и техните близки. Въпреки това неочакваният за комунистическата съдебна система съдебен акт от 1963 г. е една много силна морална победа за жертвите на ДС по този процес и за семействата им, както и категорично доказателство за тяхната невинност.

11.3. Съдебният процес срещу електронженерите

Във всички съдебни процеси срещу „шпионите“ и „вредителите“ началният импулс за разправа идва от средите на БКП, масово подкрепяни от болшевиизираната народна маса. През февруари 1950 г. вестник „Работническо дело“ подготвя почвата, като съобщава за съдебния процес в Унгария срещу Имре Гайгер, главен директор на унгарския клон в Будапеща на американската фирма „Стандарт“. Той е обвинен в шпионаж в полза на САЩ, като е имал задача да намалява производството на фирмата чрез саботаж. Имре Гайгер и Золтан Радо са осъдени на смърт, а петимата им „съучастници“ на общо 53 години затвор. В Полша по това време се

⁴⁸⁶ Пак там, л. 250.